

Beteckning: Rel C ht 2007:1

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Senare års bild av den muslimska kvinnan i
gymnasieskolans läromedel

Aho Alp
December 2007

C- uppsats, 10 poäng
Religionsvetenskap

Religionsvetenskap C
Handledare: Juan Carlos Gumucio

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	3
1.1 BAKGRUND	3
1.2 DISPOSITION	5
1.3 SYFTE	5
1.4 FRÅGESTÄLLNING	6
2. TIDIGARE FORSKNING OCH TEORI	7
2.1 AVGRÄNSNING OCH KÄLLMATERIAL	10
2.1.1 Bok nr: 1	11
2.1.2 Bok nr: 2	12
2.1.3 Bok nr: 3	12
2.1.4 Bok nr: 4	12
3. METOD	13
4. ANALYS	15
4.1 HUR PRESENTERAS DEN MUSLIMSKA KVINNAN I BÖCKERNA?.....	15
4.2 HUR PRESENTERAS KVINNANS ROLL HISTORISKT INOM ISLAM I LÄROBÖCKERNA? ...	19
4.3 BETONAS LIKHETER ELLER SKILLNADER MELLAN MUSLIMSKA KVINNOR OCH VÄSTERLÄNDSKA?.....	21
4.4 VILKA BILDER AV MUSLIMSKA KVINNOR HAR VALTS I ANSLUTNING TILL TEXTERNA?	24
5. SAMMANFATTANDE DISKUSSION OCH SLUTSATS	27
6. SAMMANFATTNING	30
6.1 FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING	30
7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31
7.1 TRYCKTA KÄLLOR:	31
7.2 LITTERATUR:	31

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Trots att det verkar ha skrivits och forskats mycket kring religionsundervisningen i den svenska skolan så hittade jag inte allt för många aktuella större studier som har undersökt läroböcker i religionskunskap, och i synnerhet då ämnet islam och kvinnor. Trots det så behöver man bara ögna lite snabbt igenom vilken som helst databas för att snabbt inse att de uppsatser som skrivs av elever på universitet och högskolor som berör pedagogiska texter handlar övervägande om islam. Det verkar vara ett ämne som är populärt och aktuellt. Men ingen uppsats eller avhandling som jag har hittat har uteslutande handlat om hur muslimska kvinnor porträtteras i våra läroböcker eller hur skildringen av muslimer och islam har ändrats i böckerna allt sedan 11/9.

Förutom forskning så finns det två andra konventionella arenor som hjälper till att skapa våra föreställningar kring islam och muslimer, nämligen medier och skolan. Jag tänkte vidare här gå in på vad och hur medier som faktiskt bär ett stort ansvar när det gäller att forma våra föreställningar om islam och muslimer väljer att presentera för material. Vilken bild av islam, muslimer och främst då den muslimska kvinnan presenteras i medier? Vilka exempel letar medierna efter?

Den mediala fokusen på islam och muslimer har ökat markant alltsedan terrorattentaten mot USA den 11 september 2001. De bilder och nyhetsklipp vi ofta får ta del av via tidningar, nyhetsprogram, dokumentärer och filmer är oftast av en negativ art. Det är terrorattacker, krig, hedersmord, könsstympning, kvinnoförtryck och så vidare. Dessa hemskheter har i media nästan blivit en synonym med muslimer och islam. Positiva exempel lyser med sin frånvaro och istället matas vi med bilden av den aggressive muslimen som hatar västvärlden och den förtryckta stackars muslimska kvinnan. Muslimer och främst då muslimska kvinnor som lever ett "vanligt" och fredligt liv saknar nyhetsvärde.¹

Medier låter ofta fanatiker spegla den bild av islam och muslimer som återges, en bild som få muslimer känner igen sig i.²

---

¹ Ouis & Roald, 2003, sid 40.

² Larsson, 2005, sid 92.

Det råder ingen tvekan på att media har en stor del i den bild av islam och muslimer som många av oss åtminstone till en viss del bär på, och på den ökande islamofobin i samhället. Det finns en fara i att det som media skildrar blir hela sanningen. Media styrs ofta av ekonomiska intressen och är intresserade av tittarsiffror och att sälja lösnummer, så det är kanske inte så konstigt att det blir nyheter och reportage som handlar om uppseendeväckande händelser som krig, terrorattacker eller hedersmord. Dessvärre så kan konsekvenserna av att bara förmedla en negativ syn på en minoritet som vi faktiskt har i det här landet skapa främlingsfientlighet och rasism.

En stor del av vår kunskap eller det vi tror oss veta om muslimer och islam kommer från, förutom medier, skolan. Skolan bär på ett stort ansvar när det gäller att vara med och forma morgondagens medborgare i en demokratisk anda, som innefattar bland annat tolerans för andra kulturer och religioner. I skolans läroplan står det att de verksamma inom skolan skall sträva efter att varje elev:

- Respekterar andras egenvärde och integritet
- Förstår och respekterar andra folk och kulturer
- Har insikt i den egna kulturen och känner till och visar förståelse för andra kulturer.³

En stor del av undervisningen i den svenska skolan är styrd och påverkad av de läromedel som finns till hands för elever och lärare. Läromedlen är tvungna att uppfylla de ovanstående kriterierna, men ändå bör man fråga sig vem eller vilka det är som bestämmer exakt vad det är som kommer med i böckerna. De flesta läroboksförfattarna uppger att det är de själva som har bestämt över innehållet i böckerna, men att förlagen har bidragit med sina åsikter utifrån ekonomiska intressen.⁴

Frågan man bör ställa sig är då i vilken utsträckning författarna blir påverkad av hur stämningen i samhället är, eller om även de påverkas av den mediala bild som sprids av exempelvis islam och muslimer, och om det då påverkar hur de skriver läroböcker som sedermera kommer att ha en stor påverkan av vilken bild som läsarna, det vill säga eleverna, kommer få i ämnet. Har läroboksförfattarnas skildringar av islam och muslimer ändrats sedan 11/9? Det är en intressant frågeställning som bör besvaras. Ett sätt att besvara detta är att undersöka läroböckerna, och

---

³ Lpf 94, sid 14.

⁴ Långström, 1997, sid 87-88.

främst då böckerna i religionskunskap, vilket av uppenbara orsaker är det ämne i skolan där ett ämne som islam och muslimer behandlas.

1.2 Disposition

Min uppsats är uppdelad på följande sätt: Jag inleder med att i bakgrunds del föra en diskussion kring den muslimska kvinnans status och roll i islam samt om den ökande islamofobin i samhället och den negativa nyhetsrapporteringen som förs när det gäller islam och muslimer alltsedan 11/9, samt vilken roll skolan har i att undervisa eleverna i en tolerant och demokratisk anda. Efter bakgrundsdelens så följer mitt syfte med uppsatsen samt min frågeställning. Där redogör jag för vad det är jag tänker undersöka och vilka frågor det är jag ska försöka besvara. Sedan följer en rubrik som heter "Tidigare forskning och teori". Där tar jag upp vilken forskning och vilka undersökningar som har gjorts i ämnet och närliggande ämnen som kan vara relevanta för min undersökning, samt att jag presenterar de teorier jag har tänkt använda mig av.

Därefter redogör jag för på vilket sätt jag har tänkt avgränsa min uppsats och varför jag har gjort de val som jag har gjort, samt att jag för en diskussion om hur jag har försökt att förhålla mig kritisk till de källor som jag har tänkt använda. Därefter följer en presentation av källorna.

Efter detta följer min metod del där jag beskriver hur jag har tänkt använda en kvalitativ innehållsanalys, och går här in på varför just den metoden och vilka för respektive nackdelar den kan ha. Samt att jag tar upp hur den i detalj ska användas gentemot mitt material i analys delen. I min analys del undersöker jag böckerna genom att se hur texterna i dem står sig mot mina underfrågor.

Sedan följer en sammanfattande diskussion och slutsats, där jag sammanfattar hela det analyserade materialet och presenterar en slutsats och ett svar på min huvudfråga. Därefter presenterar jag en sammanfattning på hela uppsatsen och ger förslag på vidare forskning. Uppsatsen avslutas med en käll- och litteraturförteckning.

1.3 Syfte

Syftet med min uppsats är att undersöka och jämföra den bild av muslimska kvinnor som har förmedlats och förmedlas av svenska läromedel i religionskunskap för gymnasiet de två senaste årtiondena.

Jag vill ta reda på om, och i sådant fall hur bilden av muslimska kvinnor som förmedlas av böckerna har ändrats sedan terrorattentaten mot New York 11/9 2001. Målet med min uppsats är att försöka få fram data som synliggör om det eventuellt är så att den ökande islamofobin i samhället även har letat sig in i skolans läroböcker. Jag hävdar att islamofobin lyser med sin frånvaro i skolans läroböcker.

1.4 Frågeställning

Uppsatsens huvudfråga är:

Har skildringen av muslimska kvinnor och kvinnans roll i islam i svenska läromedel ändrats sen 11/9?

För att få ett svar på min huvudfråga tänker jag se hur de analyserade böckerna står sig mot några underfrågor. Jag hoppas på att när jag har analyserat böckerna utifrån mina underfrågor så kommer jag få ett svar på min huvudfråga.

Mina underfrågor är följande:

- Hur presenteras den muslimska kvinnan i boken?
- Hur presenteras kvinnans roll historiskt inom islam i boken?
- Betonas likheter eller skillnader mellan muslimska kvinnor och västerländska?
- Vilka bilder av muslimska kvinnor har valts i anslutning till texten?

2. Tidigare forskning och Teori

Det är få ämnen inom religionsvetenskapen som berör och skapar debatt som den muslimska kvinnan. Ämnen som slöja, burka, kvinnlig omskärelse och kvinnoförtryck är sådant som nästan har blivit synonymt med ordet muslimsk kvinna här i västvärlden. Är man helt ute och cyklar när man drar en parallell mellan kvinnoförtryck och den muslimska kvinnans ställning inom islam och i muslimska länder, eller har man slagit huvudet på spiken? Ligger sanningen kanske någonstans mittemellan?

Jag skulle här vilja presentera några olika teoretikers sätt att se på det hela, och därmed visa på hur annorlunda samma ämne kan tolkas och hur skilda de olika åsikterna kan vara. Fatima Mernissi professor i sociologi skriver i sin studie *Beyond the veil*, att det inte råder någon tvekan om att kvinnornas ställning och status har ökat markant i muslimska länder. Kvinnor har fått många rättigheter som tidigare har förvägrats dem, som exempelvis rätt till utbildning, rätt till att rösta och bli valda i politiska val.⁵ Men hon visar även på hur kvinnoförtryckande det muslimska systemet var och till viss del fortfarande är. I sin studie beskriver hon bland annat hur muslimska män alltid har haft mycket fler rättigheter och privilegier än kvinnorna. Ett av många exempel hon presenterar är mannens rätt att döda sin kvinna, något som till viss del finns kvar än idag i många muslimska länder. Marocko har till exempel förmildrande straff mot en man som har dödat sin otrogna hustru.⁶ Hon betonar vidare kvinnans underlägsna ställning inom islam genom att hävda att relationen i en traditionell muslimsk familj är den av en herre-slav relation, där kärlek är exkluderad och förkastad som en svaghet ur mannens perspektiv.⁷

Akhbar S. Ahmed tidigare professor i antropologi på Harvard universitet för fram en annan bild av kvinnans roll och ställning inom islam. Lika benägen som Mernissi är att påpeka och tolka det muslimska systemet och familjetraditionerna som kvinnoförtryckande, är Akbar S. Ahmed att tolka och påpeka de samma som något positivt och befriande för de muslimska kvinnorna. Han för bland annat fram kvinnans rätt till arv, skilsmässa, kunskap och rätten att få kräva en beslutsfattande roll inom familjelivet, som tecken på islams positiva syn på kvinnans status.⁸ Han ställer sig tveksam till den kritik som ofta förs fram i västvärlden om att muslimska

---

⁵ Mernissi, 1987, sid 168.

⁶ Mernissi, 1987, sid 170.

⁷ Mernissi, 1987, sid 174.

⁸ Ahmed, 1999, sid 155.

kvinnor skulle vara förtryckta i hemmen, utan hävdar att den korrekta bilden snarare är den utav starka kvinnor med stor auktoritet och med mycket att säga till om i hemmets styre.⁹ Ett exempel som han ger är att unga muslimska kvinnor inte bär slöjor utav tvång eller press utan helt enkelt för att de vill markera sin identitet för omgivningen.¹⁰ Vidare framhåller han det traditionella familjelivets storhet genom att hävda hur det moderna livets karriärshets och konkurrens ibland kan bli överväldigande för kvinnor, och hur traditionella hem ger kvinnor större säkerhet, då de där har kontroll över hemmets åtagande och har en klar och tydlig roll i familjen och samhället. Detta resulterar ofta i hävdar han att muslimska kvinnor som lever i traditionella hem känner sig betydligt nöjdare än deras systrar som har eftersträvat en mer västerländsk livsstil.¹¹

Jan Hjärpe är professor i islamologi vid Lunds Universitet, och han för fram ett tredje och lite mer neutralt synsätt på kvinnans roll och status i islam än de två tidigare professorerna i sin bok ISLAM, Lära och livsmönster. Hjärpe hävdar att den islamiska världen är väl medveten om den kritik mot islamiska länders kvinnoosyn som ofta råder i västvärlden, och för att visa på hur överlägsen den västerländska och hur progressiv islams kvinnoosyn egentligen är så ställer företrädare för islam det islamiska kvinnoidealet och inte det faktiska förhållandet i islamiska länder mot västerlandets faktiska behandling av deras kvinnor.¹² Vidare presenterar Hjärpe en rad plikter, skyldigheter och rättigheter som kvinnan har i islam, däribland rätten till rösträtt, egendomsrätt, arvsrätt och plikten att inte vägra mannen sexuellt umgänge i äktenskapet. Han redogör för att kvinnans roll i islam först och främst är den av maka och mor, ansvarig för hemmet och de små barnens uppfostran. Detta har fått som konsekvens att kvinnors möjligheter i arbetslivet har blivit inskränkta. Kvinnan har i islam en ”speciell” status, även om detta inte alltid behöver betyda att hon klassas som en andra klassens hon-man hävdar han vidare.¹³

Mitt personliga intryck efter att ha läst dessa tre personers olika tolkningar av kvinnans roll och status i islam är att det verkar gå att med tydliga exempel och hänvisningar i koranen och diverse islamiska länders lagstiftningar tolka och presentera samma ämne på olika sätt. Vill man hitta exempel på att islam är kvinnoförtryckande så går det och vill man hitta exempel på att islam är en kvinnobejakande religion så går det. Det verkar mest grunda sig på vad man själv

---

⁹ Ahmed, 1999, sid 156.

¹⁰ Ahmed, 1999, sid 161.

¹¹ Ahmed, 1999, sid 156.

¹² Hjärpe, 1992, sid 124.

¹³ Hjärpe, 1992, sid 125-126.

tycker är kvinnoförtryck eller kvinnobejakande. Jag tänker här nedan presentera två stycken forskningsrapporter som jag tycker bör nämnas och som har varit relevanta för min undersökning.

Religionsvetaren Kjell Härenstam har i sin avhandling *Skolboks-islam* valt att undersöka vilken bild av islam läroböcker i religionskunskap har förmedlat. Härenstams forskning visar på att läroböckerna generellt sett förmedlar en negativ bild av islam och muslimer.¹⁴ Härenstam delar in läroböckerna i olika historiska perioder då olika synsätt härskade i böckerna. Hans forskning visar på att fram till 1962 så är det bilden av den fanatiska och aggressive muslimer och att islam sågs som kristendomens motpol som är dominant i våra läroböcker.¹⁵ Från 1962-1969 så skildrades islam som något exotiskt och annorlunda, och muslimer som ett kollektiv och inte som individer.¹⁶ Läroböckerna från 1969 till 1980 la stor tyngdpunkt och vikt på att visa hur förtryckta muslimska kvinnor var och islam målades ut som en synonym till kvinnoförtryck.¹⁷ Härenstams undersökning är kanske lite inaktuell då den bara tar upp böcker som är utgivna fram till och med 1990, men den ger ändå en tydlig bild av hur läroböckernas skildringar av islam ändras över tid och att den faktiskt påverkas och till viss del styrs av den för tillfället rådande debatten i samhället.¹⁸ Vidare visar Härenstam på hur mindre värdeladdade texterna om islam i läroböckerna blir ju nyare de är.¹⁹ Ett problem som jag ser det när det gäller att överföra Härenstams slutsatser och forskning till min egen undersökning är att hans forskning är något föråldrad då den grundar sig på läroböcker som är skrivna med äldre läroplaner som utgångspunkt än de böcker som jag själv ska analysera, och att han lägger mindre vikt på hur gymnasieläroböckerna framställer islam än exempelvis högstadieläroböckerna, då han utgår ifrån att alla elever inte fortsätter att studera på gymnasienivå, något som tydligen var fallet vid den tidpunkt han gjorde sin undersökning.²⁰

Trots att Härenstams undersökning har några år på nacken så tror jag att jag kommer att ha mycket nytta av den, speciellt då den verkar vara den enda större undersökning som har gjorts i detta ämne.

---

¹⁴ Härenstam, 1993, sid 113.

¹⁵ Härenstam, 1993, sid 103.

¹⁶ Härenstam, 1993, sid 120.

¹⁷ Härenstam, 1993, sid 131.

¹⁸ Härenstam, 1993, sid 61.

¹⁹ Härenstam, 1993, sid 80.

²⁰ Härenstam, 1993, sid 178.

Professor Masoud Kamali har i den statliga rapporten *Utbildningens dilemma - Demokratiska ideal och andrafierande praxis* skrivit kapitlet *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. Rapporten är resultatet av en utredning tillsatt av regeringen för att identifiera och kartlägga mekanismer bakom strukturell/institutionell diskriminering inom utbildningsväsendet på grund av religiös och etnisk tillhörighet.

Professor Kamali har bland annat granskat språkbruket i läroböcker i religionskunskap och historia. Han hävdar att läroböckerna i religionskunskap präglas av ett kristocentriskt förhållningssätt i sitt förhållande till andra religioner då det ofta rapporteras i ett vi och dem perspektiv.²¹ Hans forskning visar att läroböckerna framställer kristendomen som normen för vad en bra religion är och att andra religioner som tas upp i böckerna relateras till den.²² Vidare hävdar han att utbildnings systemet i allmänhet och skolböckerna i synnerhet är påverkade av det anti-islamistiska inslaget i den västerländska historiebeskrivningen och att även om många av läroboksförfattarna försöker ge en förklarande bild till vanligt förekommande fördomar som exempelvis islams och muslimers förhållande till könsroller och fundamentalism så görs det ur ett kristocentriskt perspektiv.²³

Kamalis slutsatser om att de svenska läroböckerna redogör om de andra religionerna ur ett kristocentriskt perspektiv och att det återspeglar en vi och dem känsla är väldigt intressanta och något som jag kommer ha i bakhuvudet när jag gör min egen analys.

2.1 Avgränsning och källmaterial

Källmaterialet som jag ska analysera är fyra stycken läroböcker i religionskunskap för gymnasieskolan. Samtliga böcker är utgivna mellan åren 1991-2003 och kommer att presenteras här nedan med titel, författare och kort kommentar.

Jag har medvetet valt gymnasieböcker istället för exempelvis högstadiesböcker på grund av att jag själv utbildar mig till gymnasielärare, så det är delvis ett personligt intresse som har stått till grund för valet, men jag hävdar även att jag kommer att finna ett bredare och djupare innehåll i gymnasieböckerna än vad jag hade gjort om jag valt att analysera läroböcker som är skrivna för yngre elever, där texterna inte skulle ha erbjudit ett lika rikt material. Jag har medvetet valt just

---

²¹ Kamali, 2006, sid 51.

²² Kamali, 2006, sid 94.

²³ Kamali, 2006, sid 54.

de böcker som jag ska analysera då de är skrivna av stora och kända företag. Detta har varit det enda sättet som jag åtminstone delvis har kunnat eliminera eventuella tvivel på att böckerna inte skulle ha använts i landets skolor, då förlagen vägrar lämna ut några försäljnings listor och jag inte har lyckats hitta någon undersökning eller liknande som visar på vilka böcker som har kommit till användning och vilka som inte har använts i skolorna. Tanken bakom detta har varit att bara för att en lärobok existerar så är det inget som garanterar att den har använts och lästs av elever. Det finns en risk att en utgiven lärobok inte faller landets lärare i smaken och att följden blir att den förkastas och inte kommer till användning.

Anledningen till att jag har valt böcker från 1991-2003 är för att jag ville ha med böcker som var utgivna innan och efter 11/9, och jämföra dessa med varandra för att se om det fanns en skillnad mellan dem. Att det blev just fyra böcker är för att jag tycker att två böcker från tiden innan 11/9 och två böcker från tiden efter är tillräckligt många för att kunna dra en slutsats om generella skillnader och avläsa om någon ändring har skett i texterna.

Valet att enbart undersöka hur den muslimska kvinnan skildras i böckerna är gjort på grund av att det ofta är diskussioner i medier och i klassrummen kring frågor som kretsar kring den muslimska kvinnan. Det är ofta debatter och diskussioner kring slöjor, könsstämpning, kvinnoförtryck och hedersmord när man talar om islam. Det är sällan det är någon diskussion kring islams syn på pensionärer exempelvis. Jag hävdar att genom att analysera och synliggöra hur den muslimska kvinnan skildras i svenska läromedel kan man även dra större slutsatser kring hur islam och muslimer i allmänhet skildras i våra läromedel. Det bör även nämnas att flera av de böcker som jag har valt att undersöka är skrivna av samma författare. Detta beror mest på att det inte fanns så många fler böcker av andra författare i det bibliotek där jag lånade böckerna.

2.1.1 Bok nr: 1

Den första boken som jag kommer att undersöka heter *Religionskunskap*, och är skriven av Sten Rodhe och Bo Nylund 1991. Det är en bok som enligt författarna har som mål att ge läsaren en förståelse för de bärande tankarna i varje religion.

2.1.2 Bok nr: 2

Den andra boken heter *Religionskunskap*, och är även den skriven av Sten Rodhe och Bo Nylund 1998. Den vill ge kunskap om de mest betydande världsreligionerna, om olika livs-
åskådningsalternativ och om etiska grundfrågor.

2.1.3 Bok nr: 3

Den tredje boken heter *Religionskunskap för gymnasiet*, och skriven av Lars-Göran Alm 2002. Det är en bok som enligt författaren vill uppmuntra eleverna till att tänka efter och göra egna jämförelser och analyser.

2.1.4 Bok nr: 4

Den fjärde boken heter *Söka svar*, och är skriven av Malin Mattson, Leif Eriksson och Uriel Hedengren 2003. Det är enligt författarna en modern lärobok i religionskunskap där existentiella och etiska frågor har en framskjuten plats inom religionsavsnitten.

3. Metod

Den metod som jag har valt att använda mig utav är kvalitativ innehållsanalys. Innehållsanalys kallas även för textanalys och används ofta för att analysera material som riktar sig till en publik, som exempelvis läsare och åhörare. Det analyserade materialet kan vara bland annat tal, radioprogram, intervju och skriven text.²⁴ Trots att en innehållsanalys mera utgör ett angreppssätt vid studier av dokument och texter än vad det är ett verktyg för att få fram data så betraktas det som en forskningsmetod på grund av dess distinkta synsätt på analysen.²⁵ Innehållsanalys fyller en viktig funktion eftersom det produceras stora mängder text som spelar en viktig roll i vårt samhälle. Dessa texter får sedan konsekvenser för hur läsaren sedan tänker och agerar.²⁶

Innehållsanalys börjar med en problemställning och meningen med analysen är att finna svar på detta problem. För att kunna komma in i textens djupare skikt behöver man förtydliga problemställningen i ett antal underfrågor som ställs till texten. Svaren på dessa frågor ger förhoppningsvis också svar på problemställningen eller huvudfrågan. De preciserade underfrågorna fungerar således som analysredskap i undersökningen.²⁷ Förenklat kan man säga att skillnaden mellan en kvantitativ innehållsanalys och en kvalitativ innehållsanalys är att den kvalitativa innehållsanalysen ofta används som metod när man ska analysera texter där man inte har som intention att mäta eller räkna något. Den kvalitativa innehållsanalysen används med fördel när mer komplicerade tolkningar måste göras, medan den kvantitativa passar utmärkt om man vill analysera förekomsten av vissa ord, uttryck rubrikstorlek eller hur ofta något omnämns.²⁸

Då jag är mer intresserad av att analysera vad man väljer att ta upp i texterna, samt hur man beskriver olika företeelser i texterna, än vad jag är intresserad av att till exempel ta reda på hur stort utrymme ämnet får i böckerna eller hur ofta ett visst ord förekommer så tror jag att en kvalitativ innehållsanalys passar bäst som metod för min undersökning.

Det finns dock en nackdel med den kvalitativa innehållsanalysen som metod, och det är att den är så beroende av sin användare. I analysen så använder man sin egen personlighet som

---

²⁴ Kamali, 2006, sid 51.

²⁵ Bryman, 2002, sid 190.

²⁶ Bergström, 2005, sid 12.

²⁷ Esiasson, 2004, sid 238.

mätinstrument, och mätresultaten blir således ens egna upplevelser av texten. Teoretiskt betyder detta att olika forskare kan få fram olika resultat ur samma analyserade text. Ett sätt att bevisa sina slutsatser är att presentera citat ur den analyserade texten, så att läsaren ges möjligheten att kritiskt granska grunden för uppgifterna och för de slutsatser som dras ur dem. På detta sätt uppnår man ändå en viss validitet med sina slutsatser då de går att kontrollera av andra.²⁹

Min undersökning bygger således på en kvalitativ innehållsanalys av några valda läromedel i religionskunskap för gymnasieskolan. Jag tänker även ha ett jämförande perspektiv, en komparativ ansats till mitt material, då jag har tänkt dra en slutsats ur det analyserade materialet efter att jag har jämfört det med varandra.

När jag har läst de analyserade böckernas kapitel som berör islam så kommer jag i min analysdel att ställa varje bok mot mina underfrågor, och se hur de står sig mot mina frågeställningar. Mina underfrågor är:

- Hur presenteras den muslimska kvinnan i boken?
- Hur presenteras kvinnans roll historiskt inom islam i boken?
- Betonas likheter eller skillnader mellan muslimska kvinnor och västerländska?
- Vilka bilder av muslimska kvinnor har valts i anslutning till texten?

Min analys kommer att gå till väga på så sätt att jag analyserar varje bok för sig och presenterar böckernas svar på mina underfrågor, fråga för fråga, för att på så sätt upptäcka någon eventuell förändringsprocess. Min förhoppning är att svaren som jag får på mina underfrågor efter att ha analyserat böckerna kommer att kunna ge mig tillräckligt med data för att kunna dra en slutsats och ge mig ett svar på min huvudfråga. Min huvudfråga är: Har skildringen av muslimska kvinnor och kvinnans roll i islam i svenska läromedel ändrats sen 11/9?

Jag kommer att analysera både brödtext och bilder, samt text som är i anslutning till bilderna. Svaret på min huvudfråga kommer jag att redogöra för i min slutsatsdel.

---

²⁸ Bergström, 2005, sid 44.

²⁹ Andolf, 1972, sid 136.

4. Analys

Då läroböckerna blir det medel som ska ge eleverna ”sanningen” är det av största vikt att de presenterar en väl genomtänkt och opartisk bild av fenomenet kvinna och islam. Det är inte läroböckernas uppgift att släta över eller dölja företeelser eller påbud som kan vara kvinnoförtryckande inom islam eller i muslimska samhällen, men det är inte heller läroböckernas roll att sprida någon skräckpropaganda eller att demonisera hela islam genom att enbart ta upp eller att bara betona sådant som kan sprida en negativ bild av kvinnans ställning inom islam.

Det är snarare läroböckernas roll att medvetandegöra för eleven vilket fält som gäller här, det vill säga dialektiken mellan likheter och skillnader mellan islam och västvärlden/kristendom. I min teori del så tog jag upp hur Professor Kamali hävdar att läroböckerna har ett kristocentriskt förhållningssätt och att kristendomen blir normen för hur en bra religion bör vara och hur andra religioner jämförs med denna. Läroböckerna ska varken suddas ut skillnaderna eller överdriva likheterna, utan betona samspelet mellan dessa. Läroböckerna ska ge träning i kritiskt och dialektiskt tänkande. Därför vill jag granska texterna i läroböckerna och försöka utröna huruvida detta görs och på vilket sätt. Jag vill även ta reda på om Härenstams teorier om att texterna blir mindre värdeladdade ju nyare de är, samt om hans slutsats om att läroböckerna generellt sett förmedlar en negativ bild av islam och muslimer stämmer.

Jag vill se hur den muslimska kvinnan presenteras generellt i läroböckerna, hur hennes roll presenteras historiskt, huruvida och på vilket sätt läroböckerna betonar likheter och skillnader mellan muslimska och västerländska/kristna kvinnor, samt vilka bilder författarna väljer att visa på muslimska kvinnor.

4.1 Hur presenteras den muslimska kvinnan i böckerna?

Den första frågan som jag ställer när jag analyserar texterna i böckerna är: Hur presenteras den muslimska kvinnan i böckerna? Jag analyserar texten utifrån frågan för att få en generell bild av på vilket sätt den muslimska kvinnan skildras och presenteras i böckerna. Jag tar även med sådant som eventuellt skulle falla utanför ramen för de andra frågorna, då de är mer specifika i sin frågeställning.

Böckerna skiljer sig åt på flera sätt. Man ser bland annat en tydlig röd tråd i hur böckerna utvecklas till att ta upp mer positiva exempel på livet som muslimsk kvinna ju nyare de är. I den

första boken Religionskunskap från 1991 av Sten Rodhe och Bo Nylund så är deras presentation av den muslimska kvinnan nästan synonym med äktenskapsregler inom islam samt olika ”islamländers” syn på kvinnans skyldigheter och ansvar. Det rådande förhållandet i ett land som betecknas som muslimskt blir således ett exempel på islams syn på kvinnor, man skiljer inte på ett visst lands kultur och lagar och på islam som religion. Man tar bland annat upp hur kvinnor i islamiska länder ofta har ansetts vara mannens egendom och inte har fått umgått med någon annan man än sin egen make. Man tar upp att inom islam så har inte kvinnan samma självständiga ansvar som mannen. Män straffas hårdare än kvinnor för överträdelser. Det presenteras inte några moderna eller framgångsrika exempel på muslimska kvinnor. Det ges inte heller någon förklaring till varför en kvinna skulle vilja leva som muslim. Vi får inte några positiva synsätt på livet som muslimsk kvinna.

”Äktenskapet hålls högt. Sexuellt samliv före och utanför äktenskapet är förbjudet. En man har enligt Koranen rätt till flera hustrur.”³⁰

”Islam har en patriarkalisk samhällsyn. Lagarna gäller i regel främst männens liv, och straffen för överträdelser är hårdare för män än för kvinnor. Kvinnorna har inte samma självständiga ansvar. Kvinnan har i de islamiska länderna ofta betraktats som mannens egendom och har hållits i avskildhet i hemmet för att inte träffa någon annan man än sin äkta make. Ofta har hon utomhus uppträtt beslöjad.”³¹

Citaten ovan visar på att författarnas presentation av den muslimska kvinnan nästan bara tar upp äktenskapsregler och hur deras presentation av kvinnans roll i vissa muslimska länder blir en presentation av islams kvinnosyn.

Samma författare har skrivit den andra boken i min analys: Religionskunskap. Fast den här är från 1998. Tonen i den här boken känns positiv och författarna har gett ett lite större utrymme för kvinnans roll i islam i kapitlet. Man har valt att ta med några citat från koranen som rör äktenskap och kvinnor. Någon större förändring eller utveckling i materialet jämfört med författarnas tidigare bok har dock inte skett. Man likställer nästan hela kvinnans roll inom islam med äktenskapet då man knappt tar upp något annat. Det som har ändrats är det tidigare

---

³⁰ Rodhe, 1991, sid 179.

³¹ Rodhe, 1991, sid 179.

likhetstecknet muslimskt land = islam. Här väljer man istället att lyfta fram koranens syn på kvinnor och inte ett visst muslimskt lands rådande kvinnosyn, en klar positiv förändring med andra ord. Man väljer även att lyfta fram en positiv aspekt av livet som muslimsk kvinna och det är koranens konstaterande att kvinnor har samma rättigheter till skilsmässa som männen.

”Koranen behandlar utförligt hur skilsmässa skall gå till Både män och kvinnor har rätt att begära skilsmässa. Anvisningarna riktas främst till männen, men kvinnorna har också samma rättighet gentemot männen som männen emot dem.”³²

Citatet ovan visar på hur författarna har valt att ta med en positiv aspekt av livet som muslimsk kvinna.

Den tredje boken heter Religionskunskap för gymnasiet och är skriven av Lars-Göran Alm 2002. Författaren ger oss en bred insikt i livet som muslimsk kvinna. Han presenterar ett eget avsnitt i kapitlet om kvinnan i islam. Han för en diskussion kring några av de vanligaste fördomarna kring kvinnans ställning och roll i islam. Han ställer sig frågan om det är så att kvinnor inom islam lever i en underkuvad ställning och han presenterar en muslims synsätt på de i väst ofta kritiserade traditioner som hävdas vara förtryckande för kvinnor, som exempelvis mannens rätt till flergifte, slöjans roll och betydelse och kvinnlig omskärelse. Författaren för en saklig diskussion och attackerar frågorna från olika vinklar. Han tar upp den problematik som råder i vissa muslimska länder och grupper när det gäller kvinnans avsaknad av självständighet, men han visar även på att bilden inte alltid är så mörk. Han presenterar exempel på personer, länder och påbud från Koranen där kvinnan ges lika stor rätt som mannen. Överlag känns texten väldigt nyanserad.

”Det går alltså att hävda att islam inte alls är så kvinnoförtryckande som västerlänningar ofta tror. Men man kommer aldrig ifrån att islam växte fram i ett utpräglat manssamhälle och att traditionerna ger kvinnan en undanskynd roll.”³³

”Att islams egna principer gör det fullt möjligt att ge kvinnan en mer jämställd position hjälper inte långt, så länge den stora massan av manliga muslimer är

---

³² Rodhe, 1998, sid 182.

³³ Alm, 2002, sid 91.

nöjda med de traditionella könsrollerna och inte känner något behov att ändra dem.”³⁴

Citaten ovan visar på hur författaren förhåller sig neutral till sitt material och tydligt visar på hur kulturella traditioner och religiösa principer inte alltid går hand i hand. Han försöker slå hål på fördomar utan att samtidigt glorifiera alla traditioner som existerar.

Den fjärde boken heter Söka svar och är skriven av Mattson, Eriksson och Hedengren 2003. Texten känns väldigt aktuell och det märks tydligt att författarna har tagit fasta på den rådande debatten i samhället. Man nämner att det som ofta tas upp i media när det gäller islam är hedersmord, kvinnoförtryck och heliga krig, att den bild som förmedlas ofta är svart och hotfull. Man tar upp kvinnans roll både inom islam och hur den faktiskt är olika i olika muslimska länder. Man får en nyanserad diskussion kring hur livet i Sverige kan se ut för en muslimsk kvinna, vilka svårigheter hon kan möta här i vårt samhälle, och man försöker slå hål på en hel del av de fördomar som finns. Man tar upp exempel på länder där muslimska kvinnor har en stark ställning och man tar upp kvinnans roll och ställning i familjen. Texten känns neutral och objektiv, men saknar kanske en lite mer ingående diskussion kring den undanskymda ställning som kvinnor kan ha i vissa muslimska länder och kulturer. Författarna har även valt att helt utesluta några skräckexempel på hur kvinnor behandlas i vissa muslimska länder.

”Kvinnans ställning i muslimska länder är ofta motsägelsefull. I vissa kulturer åtnjuter hon stor frihet både i det privata och offentliga livet, i andra kulturer är hennes frihet begränsad.”³⁵

”Dessutom är det svårt, både för mannen och för kvinnan, att uppfylla sina plikter som muslimer i ett sekulariserat, svenskt samhälle. Tillåter arbetsgivaren bönestunder? Får man semester för vallfärden till Mecka?”³⁶

Citaten ovan visar på hur författarna har försökt att ge en nyanserad bild av livet som muslimsk kvinna genom att bland annat visa på hur olika en kvinnas ställning kan vara i olika muslimska

---

³⁴ Alm, 2002, sid 91.

³⁵ Mattson, 2003, sid 316.

³⁶ Mattson, 2003, sid 305.

kulturer, samt vilka svårigheter det ibland kan uppstå när man som muslim lever i ett land vars kultur skiljer sig från ens egen.

4.2 Hur presenteras kvinnans roll historiskt inom islam i läroböckerna?

Den andra frågan som jag analyserar texterna i läroböckerna utifrån lyder: Hur presenteras kvinnans roll historiskt inom islam i läroböckerna? Frågan är relevant att ställa då svaren förhoppningsvis visar vad det är författarna har valt att fokusera på. Har författarna velat lyfta fram några positiva exempel på livet som muslimsk kvinna så är det en tacksam uppgift för dem att ta upp och nämna att kvinnans ställning och status ökade på arabiska halvön i och med islams intåg. Har man helt struntat i att nämna eller ta upp detta så kan det tyda på att författarna hellre betonar de element i islam och i muslimska samhällen som legitimerar att kvinnorna för en undanskymd roll.

I Religionskunskap från 1991 så ger inte Sten Rodhe och Bo Nylund någon detaljerad eller utförlig beskrivning av vilken roll kvinnan har haft inom islam historiskt. Man nämner att Mohammed gav kvinnorna en mycket bättre ställning än vad de hade tidigare, men man går aldrig i detalj in på exakt vad det var som Mohammed förbättrade eller ändrade på när det gäller kvinnans rättigheter eller ställning.

”Man hänvisar till Mohammed som gav kvinnorna en mycket bättre ställning än de hade tidigare. Fortsatta reformer är i hans anda.”³⁷

Som citatet ovan visar så nämner författarna att Mohammed gav kvinnorna en bättre ställning än vad de hade tidigare och hur vissa hävdar att fortsatta reformer när det gäller kvinnans status inte går emot islams påbud, men någon utförligare presentation av kvinnans roll historiskt sätt saknas.

I författarnas andra bok, Religionskunskap från 1998, så är det precis som i den första boken ingen utförlig beskrivning av vilken roll kvinnan har haft inom islam historiskt sätt. Det nämns att Mohammed förbättrade kvinnornas ställning, men aldrig hur han gjorde det eller vad det var han förbättrade.

---

³⁷ Rodhe, 1991, sid 180.

”Man hänvisar till Mohammed som gav kvinnorna en mycket bättre ställning än de hade tidigare. Fortsatta reformer är i hans anda.”³⁸

Citatet ovan visar på ett exempel från boken där författarna inte presenterar någon utförlig beskrivning av kvinnans roll historiskt sätt, samt hur lite deras material i böckerna har ändrats när det gäller den här frågan.

I Religionskunskap för Gymnasiet så presenterar inte heller författaren någon utförlig information om kvinnans roll historiskt sätt. Däremot får vi veta mycket kring varför vissa seder uppkom. Vi får bland annat veta varför männen har rättigheten att äkta flera fruar. Att det var ett sätt att ta hand om och försörja de många änkor som fanns under de krigiska åren i islams gryning. Vi får även veta att den sed som finns i vissa muslimska länder som gör att man könsstympar unga flickor är något som finns kvar men som inte är någon muslimsk tradition eller sed, utan antagligen är någon tradition som är äldre än islam och som har levt kvar.

”Men den kvinnliga omskärelsen är ingen islamisk sed. Inom större delen av den muslimska världen förekommer den inte alls. I de länder där den existerar verkar den ha funnits innan man övergick till islam.”³⁹

Citatet ovan visar på hur författarna försöker slå hål på en vanligt förekommande fördom och hur man bereder plats och för en diskussion kring kvinnans roll i islam i boken. I Söka svar så tar författarna upp att Koranen sammanställdes på 600-talet och inte ändrats sedan dess, att många av dess lagar och regler är anpassade till ett gammalt samhällssystem. Man tar upp att islam höjde kvinnans ställning dramatiskt i länder som faktiskt var patriarkala samhällen långt innan islam kom, och att Muhammed betonade vikten av att behandla kvinnor väl. Man för dock aldrig en diskussion kring exakt vad det var som förbättrades för kvinnorna i och med islams intåg.

”Många muslimska länders patriarkala system är betydligt äldre än islam. I början kallades islam av många män för: Kvinnornas och slavarnas religion. Islam höjde dramatiskt statusen för kvinnorna jämfört med innan.”⁴⁰

---

³⁸ Rodhe, 1998, sid 183.

³⁹ Alm, 2002, sid 91.

⁴⁰ Mattson, 2003, sid 316.

”Profeten Muhammed betonar i många hadither vikten av att behandla kvinnor väl. I en hadith säger Muhammed att den bästa muslim är den som behandlar sin fru väl.”⁴¹

Citaten visar på hur författarna försöker förklara den ibland undanskymda roll som muslimska kvinnor kan ha i muslimska länder. Man lägger skulden på ländernas patriarkala historia och framställer islam som en kvinnornas religion. Författarna presenterar en tydlig positiv bild av kvinnans roll historiskt i islam, men saknar kanske en diskussion kring hur kvinnan faktiskt har varit förtryckt historiskt sätt, i islams namn.

4.3 Betonade likheter eller skillnader mellan muslimska kvinnor och västerländska?

Den tredje frågan som jag analyserar läroböckernas texter utifrån lyder: Betonade likheter eller skillnader mellan muslimska kvinnor och västerländska? Frågan är relevant att ställa då jag bland annat vill pröva Kamalis teori om att Kristendomen är normen för hur en bra religion bör vara och att andra religioner jämförs i förhållande till denna. Stämmer Kamalis teori så borde texterna i läroböckerna rimligtvis väga över till att betona skillnader i kvinnorollen i de två religionerna.

I Religionskunskap från 1991 så belyser författarna aldrig några likheter mellan muslimska kvinnor och västerländska kvinnor. Man betonar snarare skillnaderna. Det är mest bara en presentation av kvinnans roll inom äktenskapet, där exempel som mannens rätt till flergifte och förbud mot sexuellt samliv innan äktenskapet som det redogörs för. Man nämner att det i vissa muslimska länder pågår en utveckling som ger kvinnor en självständigare ställning. En utveckling som sker ”under inflytande av västerländsk samhällssyn”. Författarna likställer kvinnlig självständighet med västerländsk samhällssyn, och menar med det indirekt att en godartad utveckling för kvinnor i muslimska länder är något som går utanför islams ramar.

”Under inflytande av västerländsk samhällssyn pågår i nutiden i en del islamländer en utveckling som ger kvinnan en självständigare ställning. I andra länder kan man iakta motsatt tendens: för att visa sin motsatsställning till västerländsk kultur

---

⁴¹ Mattson, 2003, sid 316.

återgår man t ex till bruket med att kvinnan skall bära slöja och skiljer strängt mellan pojkars och flickors utbildning.”⁴²

Citatet ovan visar på hur författarna likställer bärandet av slöja och åtskiljandet av pojkar och flickor i skolan med förtryck mot kvinnor. De exempel som författarna väljer att presentera för att visa på den tillbakagång för kvinnlig självständighet som råder i vissa muslimska kulturer och länder känns futtiga, då det inte är någon ovanlighet ens här i västvärlden med skilda klasser för pojkar och flickor.

I Religionskunskap från 1998 så för inte heller författarna någon specifik diskussion kring kvinnans roll i islam och vilka likheter eller skillnader den rollen eller synen på kvinnan har jämfört med exempelvis kristendomen. Man visar på en likhet när man nämner att islam, judendom och kristendom alla är religioner som har en patriarkalisk samhällssyn. Betoningen i texten är dock fortfarande på skillnaderna. Man tar upp männens rätt till flergifte och man redogör för förbud för muslimska kvinnor att gifta sig med icke-muslimska män. Att männens rätt till flergifte bereds så stor plats, och redogörs för helt utan någon nyanserad diskussion, trots att det är en sedvänja som inte är speciellt vanlig i många muslimska länder i allmänhet och bland muslimer i Sverige i synnerhet, ökar bara bilden av hur annorlunda muslimska kvinnor lever i jämförelse med västerländska.

”Äktenskapet hålls högt. Sexuellt samliv före och utanför äktenskapet är förbjudet. En man har enligt Koranen rätt till flera hustrur.”⁴³

”Äktenskap mellan muslimer och icke-muslimer är inte tillåtna annat än i vissa undantagsfall. I varje fall får en muslimsk kvinna aldrig vara gift med en icke-muslimsk man. I äktenskap där bara mannen är muslim måste barnen fostras islamiskt.”⁴⁴

Citaten ovan visar på vad det är författarna har valt att lägga tonvikten på. Man betonar helt klart skillnaden med att leva som kvinna i islam jämfört med hur livet ter sig för de flesta

---

⁴² Rodhe, 1991, sid 180.

⁴³ Rodhe, 1998, sid 182.

⁴⁴ Rodhe, 1998, sid 183.

västerländska kvinnor. Man bör även belysa författarnas ordval i citaten. Det är ofta ord med negativ klang, som exempelvis: förbjudet, får aldrig och måste.

I Religionskunskap för Gymnasiet så väljer författaren att betona skillnaderna men gör det på ett nyanserat sätt. Han är noga med att påpeka att månggifte exempelvis är väldigt ovanligt i stora delar av den muslimska världen och för många muslimer, och att långt ifrån alla kvinnor bär slöja. Han tar även upp att fastän många kvinnor i muslimska kulturer lever i en undanskymd roll så är det mer ett utslag av kulturella könsroller än vad det är islams religiösa principer, och man betonar att skillnaden mellan kvinnans roll i kristendom och islam kanske inte är så stor trots allt.

”I dagens islam är månggifte sällsynt. Tunisien är ett land som har förbjudit månggifte.”⁴⁵

”Många västerlänningar förknippar islam med beslöjade kvinnor. Men långt ifrån alla muslimska kvinnor bär slöja - och de som gör det kan ha olika skäl”⁴⁶

”Egentligen har vi redan mött samma spänning mellan ideal och verklighet i avsnittet om kristendomen och kvinnan (se s 77-79). I grunden är det kanske inte så stor skillnad mellan kvinnans situation i islam och kristendom som många kristna gärna vill tro.”⁴⁷

Citaten ovan visar på hur författarna försöker nyansera vår bild av hur muslimska kvinnor lever och betar sig i olika muslimska kulturer och länder. Man påpekar att skälen för att bära slöja kan vara skilja sig och att månggifte för mannen inte alls måste vara en självklarhet i alla muslimska länder. Författarna tar upp en likhet mellan kvinnans roll i islam och kvinnans roll i kristendom när man tar upp att de religiösa idealen och principerna inte alltid följs eller fungerar rent praktiskt för alla muslimska familjer och kvinnor, precis som de inte alltid gör i kristna familjer.

I Söka svar så för inte heller författarna någon direkt diskussion kring skillnader eller likheter mellan kvinnans roll inom islam och kvinnans roll i kristendom. En hel del av det material som

---

⁴⁵ Alm, 2002, sid 89.

⁴⁶ Alm, 2002, sid 90.

⁴⁷ Alm, 2002, sid 91.

berörs i texten när det gäller kvinnans roll i islam är kopplad till hemmet och familjen. Författarna tar upp diskussionen och vill visa på att kvinnans ställning i familjen inte är så undanskymd som det kan te sig för utomstående, utan att hon faktiskt åtnjuter en hel del makt och inflytande på exempelvis hemmets skötsel och barnens uppfostran. Även fast författarnas ambition har varit att visa på att kvinnor i islam har en stark ställning inom familjen så blir en del av resultatet att man betonar en enorm skillnad mellan västerländska kvinnor och muslimska, då ingen västerländsk kvinna skulle vara nöjd och tycka att de innehar en stark ställning och en idealisk roll bara för att det ligger på deras ansvar att sköta hem och barn.

”Man och kvinna har jämlik auktoritet men i olika avseenden. Mannen är familjens försörjare och försvarare. Kvinnan som enligt islam överträffar mannen ifråga om kärlek och omsorg, uppfostrar barnen och tar hand om hemmet.”⁴⁸

”Att leva i det svenska samhället medför ofta problem för det traditionella muslimska familjelivet. Kvinnans värdighet i egenskap av maka och mor naggas i kanten eftersom hon ofta måste hjälpa till med försörjningen och därför inte kan vara hemma med barnen.”⁴⁹

De ovanstående citaten visar på hur författarna presenterar en positiv bild av livet som muslimsk kvinna. Men det som de har tänkt ska måla upp en idealisk bild av livet som muslimsk kvinna skapar bara en ännu större betoning på skillnaderna mellan muslimska kvinnor och västerländska. Man väljer att presentera ett ideal som är långt ifrån idealet för de flesta kvinnorna i världen.

4.4 Vilka bilder av muslimska kvinnor har valts i anslutning till texterna?

Den fjärde frågan som jag kommer analysera läroböckernas texter utifrån lyder: Vilka bilder av muslimska kvinnor har valts i anslutning till texterna? Frågan är relevant då den bjuder mig ytterligare en aspekt att analysera läroböckerna utifrån. Även om en text väger över till att betona likheter eller skillnader mellan muslimska kvinnor och västerländska så kan de bilder som man har valt i anslutning till texten ge en annan bild, eller till och med nyansera texten. Har författarna bara valt bilder av beslöjade och hopkurade kvinnor, eller bara valt bilder av muslimska kvinnor som rakryggat går i sina västerländska kläder så ger det läsaren två helt

---

⁴⁸ Mattson, 2003, sid 305.

olika intryck av hur dessa kvinnor lever. Rimligtvis borde författarna välja bilder som visar på hur komplext detta fenomen kan vara. Det behöver inte alltid vara så att de kvinnor som bär slöja är de som är mest förtryckta eller att de överhuvudtaget är det. Inte heller behöver det vara så att de kvinnor som bär västerländska kläder är de som är mest frigjorda. De bjuder mig även ytterligare ett sätt att pröva Kamalis teori. Är det som han säger så borde rimligtvis bilderna domineras av beslöjade kvinnor, då det är dessa klädvanor som tydligast visar på en skillnad från västerländska kvinnor. Jag kommer att beskriva de bilder som finns i läroböckerna och i anslutning till texterna, samt att ta med eventuell text som återföljer bilden.

I Religionskunskap från 1991, så finns det två bilder i boken som omfattar kvinnor. Bägge bilderna föreställer iranska kvinnor. Den ena visar tre kvinnor helt täckta i svart tyg och gående mot en moské, och den andra visar tre kvinnor som går på en gata, en täckt i svart tyg och de andra två i ”västerländska” kläder. Texten under den första bilden handlar om en moské i Irans religiösa huvudstad och texten under den andra bilden handlar om att det i Iran efter den islamiska revolutionen 1979 blev en motståndshandling för kvinnor att vägra bära slöja. Det är svårt att utläsa något från bilderna eller göra någon form av tolkning utifrån dem. I författarnas andra bok, Religionskunskap från 1998, så finns en bild i kapitlet som visar muslimska kvinnor och det är en bild på två muslimska tonårsflickor i huvudduk som går ut från en skola. Texten under bilden berättar för oss att muslimska flickor i Frankrike, främst flickor av Algeriskt ursprung ofta har velat uttrycka sin muslimska identitet genom att bära huvudduk. Att göra någon form av analys av själva bilden blir svår. Däremot kan man fråga sig varför författarna väljer att visa just den bild som de gör. Man har valt att inte visa några bilder på muslimska flickor som ser ut och klär sig som vem som helst, utan man visar en bild på flickor som har valt att klä sig på ett sätt som skiljer sig från majoritetssamhället, något som kanske ytterligare spår på vi och dem känslan.

I Religionskunskap för gymnasiet så finns det två bilder i kapitlet som visar kvinnor. Den första är på en muslimsk kvinna som är helt täckt och där bara ett öga syns och den andra är en bild på Indonesiens kvinnliga president Megawati Sukarnoputri som bär en vackert broderad kaftan, men som förutom det inte skiljer sig nämnvärt i klädsel eller utseende från en kvinnlig europeisk statschef. Bilden åtföljs av en text som förklarar att många ser henne som bevis för att kvinnor kan göra karriär i islamiska länder. Författarens val av bilder känns noga övervägt och

---

⁴⁹ Mattson, 2003, sid 305.

uttänkt, och har antagligen gjorts för att visa hur annorlunda livet kan te sig för två olika kvinnor i olika muslimska kulturer och länder.

I Söka svar så finns tre bilder i boken som föreställer muslimska kvinnor. Den första är på en ensam liten flicka som står framför en moské och ler in i kameran. Bilden åtföljs av ingen text. Den andra är på ett stort antal indonesiska kvinnor med själar som verkar sitta och lyssna på ett tal eller något liknande. Texten under bilden berättar om att det är i Sydostasien som de flesta av världens muslimer lever, och att kvinnans ställning är mycket stark i Indonesien, och att de flesta av dem förvärvsarbetar. Den tredje bilden är på en kvinna som är helt täckt och som går förbi en vackert utsmyckad moské port. Texten under bilden berättar om att det är förbjudet att avbilda Gud så därför smyckar man moskéer med motiv hämtade från naturen. Att analysera bilden av de indonesiska kvinnorna är enkel, författarna har med största sannolikhet valt den och texten som hör till den för att visa på att de fördomar som finns om att alla muslimska kvinnor är låsta vid hemmet och en undanskymd plats i det offentliga livet inte stämmer in på alla kvinnor och på alla muslimska länder. De andra bilderna är nog mer satta där för att visa moskéer än vad de är för att visa något om kvinnor.

”I Sydostasien finns majoriteten av världens muslimer. I Indonesien är kvinnans ställning mycket stark och många av dem förvärvsarbetar.”⁵⁰

Citatet ovan finns under den ena bilden i boken. Det är en tydlig markering om att kvinnans roll och status faktiskt kan vara stark i islam och i muslimska länder.

---

⁵⁰ Mattson. 2003, sid 285.

5. Sammanfattande diskussion och slutsats

Uppsatsens huvudfråga var: Har skildringen av muslimska kvinnor och kvinnans roll i islam i svenska läromedel ändrats sen 11/9?

Innan jag drar en generell slutsats av mitt analyserade material så skulle jag vilja nämna några arbetsmässiga synpunkter. Det material i böckerna som handlade om muslimska kvinnor och den muslimska kvinnans roll var inte direkt någon omfattande textmassa. Tvärtom så var fallet ofta det motsatta, med på sin höjd en sida text i varje bok som tog upp kvinnans roll. Detta har fått som följd att analysen av varje boks text inte har tagit lika mycket plats och arbetsbörda som jag först trodde. Mängden text väckte även min undran om det var tillräckligt med analyserat material för att kunna dra några generella slutsatser och lyckas svara på min huvudfråga. Svaret på den frågan är att jag trots allt tycker att det är ett tillräckligt omfattande material för att kunna dra en slutsats.

Syftet med min uppsats var att undersöka och jämföra den bild av muslimska kvinnor som har förmedlats och förmedlas av svenska läromedel i religionskunskap för gymnasiet de två senaste årtiondena. Jag ville ta reda på om, och i sådant fall hur bilden av muslimska kvinnor som förmedlas av böckerna har ändrats sedan terrorattentaten mot New York 11/9 2001. Målet med min uppsats var att försöka få fram data som synliggör om det eventuellt var så att den ökande islamofobin i samhället även har letat sig in i skolans läroböcker.

Efter att ha undersökt texterna i böckerna så skulle jag bestämt vilja hävda att den ökande islamofobin i samhället efter 11/9 lyser med sin frånvaro. Jag har inte kunnat hitta något som tyder på att läroböckerna har tagit en mer fördomsfull riktning efter 11/9. Istället så tyder min analys på att böckerna efter 11/9 är betydligt mer nyanserade och har en neutral och objektiv hållning till materialet än vad de tidigare böckerna har. Visserligen så märks det tydligt att böckerna som är skrivna efter 11/9 har påverkats av det pågående samhällsklimatet. Men det är en positiv påverkan skulle jag vilja hävda då de belyser och slår hål på de fördomar som finns.

Materialet i alla de analyserade böckerna har mer likheter än vad de har skillnader. Alla böckerna har en klar tonvikt på kvinnans roll i hemmet. Nästan allt som handlar om kvinnan i texterna har någon koppling till hennes roll och ansvar för hem, eller hennes roll i äktenskapet. Vidare har alla böckerna en större betoning på vad som skiljer kvinnans roll och ställning i

islam och muslimska länder och kulturer mot den västerländska kvinnans roll och ställning. Det som tas upp är oftast sådant som känns väldigt främmande för en västerländsk kvinna.

Det som skiljer böckerna åt är att ju nyare böckerna är så desto mer fokuserar de på att föra en diskussion kring de fördomar som ofta finns när det gäller kvinnans roll och ställning i islam. Något som är väldigt tydligt i de två nyaste böckerna. Något annat som skiljer böckerna åt är att den äldsta boken, vilken även är den som skiljer sig mest från de andra böckerna, tydligt likställer det rådande förhållandet för en kvinna i ett muslimskt land med islam. Exemplet på länder som tas upp i boken är sådana med en väldigt strikt och patriarkal familje- och samhällssyn. De två nyaste böckerna för en diskussion kring hur olika kvinnans ställning kan vara i olika muslimska länder och kulturer. De presenterar och visar på vilken skillnad det kan vara, något som tyder på att de försöker få fram en nyanserad bild av ämnet.

Man ser en annan utveckling av böckerna genom att det i de två nyaste böckerna presenteras positiva exempel på livet som muslimsk kvinna. Med positiva exempel så menar jag att man belyser kvinnor i muslimska länder som förvärvs arbetar och som har nått en hög yrkesmässig status i samhället, till skillnad från de tidigare böckerna där det bara är kvinnans roll i familjen och hemmet som tas upp. För att summera och kortfattat svara på min huvudfråga om och hur bilden som skildras har ändrats sedan 11/9, så är svaret ja bilden har ändrats, och den har ändrats och utvecklats positivt till att belysa olika aspekter och perspektiv av kvinnans roll och status i islam och muslimska länder och kulturer.

Masoud Kamalis teori och slutsatser om att läroböckerna i religionskunskap präglas av ett kristocentriskt förhållningssätt i sitt förhållande till andra religioner då det ofta rapporteras i ett vi och dem perspektiv och att även om många av läroboksförfattarna försöker ge en förklarande bild till vanligt förekommande fördomar som exempelvis islams och muslimers förhållande till könsroller görs det ur ett kristocentriskt perspektiv går att ställa mot mina slutsatser. Det material som jag har analyserat visar på ett tydligt vi och dem förhållande i texterna då betoningen i alla böckernas texter är på skillnader och inte likheter när det gäller kvinnans roll och ställning i islam och i muslimska länder och kulturer. Ingen av de analyserade böckerna lägger tonvikt på att visa hur lika muslimska kvinnor är västerländska. När författarna nästan uteslutande lägger tonvikt på att redogöra för den muslimske mannens rätt till flergifte och den muslimska kvinnans roll i hemmet så blir det något som känns väldigt främmande för oss som läsare och något som vi själva har väldigt svårt att känna igen oss i och resultatet blir att vi

känner ett stort avstånd och skillnad mellan vår egen kultur och den muslimska. I de nyare böckerna så finns tendenser till att man är på väg från ett exkluderande vi och dem perspektiv då man väljer att visa bilder på muslimska kvinnor som inte klär sig allt för annorlunda jämfört med västerländska och att man tar upp exempel på länder där de flesta kvinnor förvärvat arbetar. Det är sådana exempel som visar på likheter och som försvagar en vi och dem känsla. Författarnas eventuella ambitioner att slå hål på fördomar om att islam ger kvinnan en undanskymd roll och att kvinnan faktiskt har en hög status genom att betona att kvinnan faktiskt har en hög status i hemmets styre och ansvarar för barnens uppfostran ökar bara vi och dem känslan hos läsaren då de flesta västerlänningar inte ser ett ansvar för hemmets skötsel som något som innefattar hög status.

Härenstams teori och slutsats om att texterna i läroböckerna blir mindre värdeladdade ju nyare de är och att läroböckernas skildringar av islam ändras över tid och styrs och påverkas av den för tillfället rådande debatten i samhället stämmer väldigt bra in på mitt analyserade material. De två böcker som är från 2000-talet visar på att författarna tydligt har tagit intryck av den rådande stämningen i samhället och utefter det anpassat sitt material i böckerna. Man får en diskussion i bägge böckerna kring många av de fördomar som florerar som exempelvis könsstämpning och kvinnoförtryck.

Avslutningsvis vill jag föra fram några tankar som har väckts i och med arbetets gång. Läroböckerna måste kunna skilja på och betona att förhållandena i vissa muslimska länder skiljer sig mot hur många muslimska kvinnor faktiskt lever sina liv. Självklart måste det finnas plats och ges utrymme i böckerna för de övergrepp som sker i religionens namn, men de måste också kunna ge en nyanserad bild av det hela. Att exempelvis ta upp något som kvinnlig könsstämpning, som faktiskt förekommer i en del muslimska länder måste åtföljas av en förklaring om hur denna tradition har växt fram ur äldre traditioner än de muslimska, och att det inte är något påbud från Koranen.

Nyanserad bild måste också ges av de så kallade positiva exemplen som exempelvis: barnens uppfostran bestäms av kvinnan. Tror man verkligen att muslimska män inte lägger sig i sina barns uppfostran? Som att det är mannen som ansvarar för familjens försörjning. Tror man inte att muslimska kvinnor arbetar? Att de i alla tider bara har suttit hemma och lagat mat och passat barn?

6. Sammanfattning

Syftet med min uppsats var att undersöka och jämföra den bild av muslimska kvinnor som har förmedlats och förmedlas av svenska läromedel i religionskunskap för gymnasiet de två senaste årtiondena. Jag ville ta reda på om, och i sådant fall hur bilden av muslimska kvinnor som förmedlas av böckerna har ändrats sedan terrorattentaten mot New York 11/9 2001. Målet med min uppsats var att försöka få fram data som synliggör om det eventuellt var så att den ökande islamofobin i samhället även har letat sig in i skolans läroböcker.

Efter att ha undersökt texterna i böckerna så skulle jag bestämt vilja hävda att den ökande islamofobin i samhället efter 11/9 inte motsvaras av det som står i böckerna. Jag har inte kunnat hitta något som tyder på att läroböckerna har tagit en mer fördomsfull riktning efter 11/9. Istället så tyder min analys på att böckerna efter 11/9 är betydligt mer nyanserade och har en neutral och objektiv hållning till materialet än vad de tidigare böckerna har. Visserligen så märks det tydligt att böckerna som är skrivna efter 11/9 har påverkats av det pågående samhällsklimatet. Men det är en positiv påverkan skulle jag vilja hävda då de belyser och slår hål på de fördomar som finns. Materialet som jag har använt har varit 4 stycken läroböcker för gymnasieskolan i ämnet religionskunskap. Två av böckerna är skrivna innan 11/9 och de andra två efter. Metoden som jag har använt är en kvalitativ innehållsanalys.

6.1 Förslag på vidare forskning

Jag föreslår att ett vidare arbete inom detta fält skulle kunna vara att låta slumpvist utvalda muslimska kvinnor i Sverige läsa läroböckernas skildringar av muslimska kvinnor och sedan genom intervjuer med dem försöka svara på hur läroböckernas skildringar stämmer in på verkligheten, det vill säga deras egna liv.

Ett annat förslag är att göra en liknande undersökning som min egen, fast om exempelvis hur kristna kvinnor skildras i läromedel i ett muslimskt land. Det vore onekligen intressant att jämföra en sådan undersökning med min egen.

7. Käll- och litteraturförteckning

7.1 Tryckta källor:

Alm Lars-Göran, *Religionskunskap för Gymnasiet*. Stockholm 2002.

Mattson Malin, Eriksson Leif och Hedengren Uriel, *Söka svar*. Stockholm 2003.

Rodhe Sten och Nylund Bo, *Religionskunskap*. Uppsala 1991.

Rodhe Sten och Nylund Bo, *Religionskunskap*. Stockholm 1998.

7.2 Litteratur

Ahmed Akhbar S, *Islam today, a short introduction to the Muslim World*. London 1999.

Andolf Göran, *Historien på Gymnasiet: Undersökning och läroböcker 1820-1965*. Uppsala 1972.

Bergström Göran och Boreus Kristina, *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund 2005.

Bryman Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö 2002.

Esiasson P, Gilljam O, Oscarsson H och Wängerud L, *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm 2004.

Hjärpe Jan, *Islam, Lära och livsmönster*. Arlov 1992.

Härenstam Kjell, *Skolboks-Islam*. Göteborg 1993.

Kamali Masoud, *Skolböcker och kognitiv andrafiering. Rapport av utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering*. Statens offentliga utredningar 2006.
(E-version)

Larsson Göran, *Islamofobi 2004, Rasism och främlingsfientlighet. Rapporter och delstudier om rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004*. Integrationsverket, Norrköping 2005.
(E-version)

Lpf 94, Läroplanerna för de frivilliga skolformerna. (E-version)

Långström Sture, *Författarröst och lärobokstradition: en historiedidaktisk studie. Institutionen för svenska och samhällsvetenskapliga ämnen*. Umeå 1997.

Mernissi Fatima, *Beyond the veil, Male-Female Dynamics in Modern Muslim Society*. Revised edition. London 1985.

Ouis Pernilla och Roald Ann-Sofie, *Muslim i Sverige*. Stockholm 2003.